

ЕЛЕМЕНТНИЙ СКЛАД АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ АПЕЛЯЦІЙНИХ ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розкрито елементний склад адміністративно-правового статусу апеляційних господарських судів в Україні. Визначено, що об'єктивними характеристиками адміністративно-правового статусу апеляційних господарських судів в Україні є сукупність таких елементів: територія (округ), на якій діє такий суд, порядок створення, реорганізації, ліквідації таких судів, загальні функції та завдання суду, окремо його компетенція, а також статус суддів, інстанційна спеціалізація, засади функціонування структурних частин апарату суду, їхні повноваження та компетенція. З'ясовано, що суб'єктивними характеристиками адміністративно-правового статусу суддів апеляційних господарських судів в Україні виступають правова природа обійманої посади та основні засади діяльності, в тому числі механізми призначення, звільнення, заохочення, взаємодії та відповідальності працівників апарату апеляційного судового органу, їхні завдання, посадові обов'язки та права. Доведено, що основою й складовим елементом адміністративно-правового статусу господарських судів вважає їх адміністративну правосуб'єктність, лише за наявності якої такі органи державної влади можуть набувати зазначеного статусу й ставати реальними учасниками адміністративних правовідносин. До складу адміністративної правосуб'єктності господарських судів входять адміністративна правоздатність та адміністративна дієздатність, яка, своєю чергою, охоплює також їхню деліктоздатність. Зроблено висновок, що елементи адміністративно-правового статусу апеляційних господарських судів в Україні доцільно поділити на три блоки: загальні – коло елементів, що є спільними для всіх судових органів такого самого рівня: територія (округ), на якій діє такий суд, порядок створення, реорганізації, ліквідації таких судів, загальні функції та завдання суду та окремо його компетенція, а також статус суддів; спеціальні – інстанційна спеціалізація аналізованих суб'єктів, що вирізняє їх від судових органів такого самого рівня – тобто повноваженнями суду апеляційної інстанції щодо перегляду або вирішення господарських спорів; специфічні – сукупність закріплених адміністративною нормою засад та організаційно-функціональних правил діяльності апеляційного судового органу.

Ключові слова: адміністративно-правовий статус, апеляційний господарський суд, апеляція, правове положення, правове становище, правовий статус, статус, суд, судова влада.

The article reveals the elemental composition of the administrative and legal status of the appellate courts in Ukraine. It was determined that the objective characteristics of the administrative and legal status of the appellate courts in Ukraine are the totality of the following elements: the territory (district) on which such court operates, the order of creation, reorganization, liquidation of such courts, general functions and tasks of the court and its separate competence, status of judges, specialization, the principles of functioning of the structural parts of the court apparatus, their powers and competence. At the same time, its subjective characteristics are the legal nature of the position held and the basic principles of activity, including the mechanisms of appointment, dismissal, encouragement, interaction and responsibility of the staff of the appellate judicial body, their tasks, official duties and rights. It is found that the subjective characteristics of the administrative and legal status of judges of economic courts of appeal in Ukraine is the legal nature of the position held and the basic principles of activity, including the mechanisms of appointment, dismissal, promotion, interaction and responsibility of

employees of the apparatus of the appellate judicial body, their tasks, job responsibilities and rights. It is proved that the basis and constituent element of the administrative and legal status of commercial courts is their administrative legal personality, only in the presence of which such public authorities can acquire the said status and become real participants in administrative legal relations. The administrative legal personality of commercial courts includes administrative capacity and administrative capacity, which in turn also covers their tort. It is concluded that the elements of the administrative and legal status of economic courts of appeal in Ukraine should be divided into three blocks: common – a range of elements that are common to all judicial bodies of the same level: the territory (district) in which such court operates, the order of creation, reorganization, the liquidation of such courts, the general functions and tasks of the court and its separate competence, and the status of judges; special – the specialization of the entities under review, which distinguishes them from the judicial bodies of the same level – that is, the powers of the court of appeal to review or resolve economic disputes; specific – the set of principles and organizational and functional rules of appeal of a court of appeal set out by an administrative norm.

Key words: *administrative and legal status, appeal, court, economic court, judicial authority, legal status, status.*

Вступ. За загальним правилом категорія «статус» має щонайменше кілька змістових трактувань залежно від різновиду правовідносин, в яких він використовується. «Соціальний статус» та «юридичний статус» у своїй концептуальній мірі стосуються саме громадянина або особи в розумінні попереднього терміна, а «правовий статус» має двозначне трактування залежно від особи та місця, в якій ієрархічній системі вона знаходиться.

Більшість науковців акцентує на тому, що адміністративно-правовий статус визначає правове положення суб'єкта в певній ієрархічній структурі. Фактично, в їх розумінні домінує змістове означення категорії «статус» із доданням галузевого правового чинника – адміністративних норм, де й варто шукати відповідні елементи, що формують його зміст.

Питанням функціонування судової влади в Україні присвячено незліченну кількість праць вчених. Окремі аспекти діяльності судів, суддів та їхній адміністративно-правовий статус теж не оминули увагою науковці. Зокрема, фундаментальний вклад для розвитку юридичної науки в цьому аспекті здійснили В. Авер'янов, Н. Армаш, В. Бевзенко, Ю. Битяк, В. Галунько, В. Гарашук, Ю. Гаруст, Є. Гетьман, В. Демиденко, М. Закурін, А. Іванишук, Р. Ігонін, Т. Коломоєць, Т. Кравцова, Р. Мельник, С. Обрусна, С. Шепетько. Проте спеціалізовано елементний склад адміністративно-правового статусу апеляційних господарських судів в Україні не був предметом розгляду жодного з них.

Результати дослідження. Суд можна розглядати з багатьох позицій, однак у будь-якому разі основне його призначення реалізовує суддя. Невід'ємним його структурним елементом також є апарат відповідного суду, зокрема його працівники. Тобто належне здійснення правосуддя передбачає злагоджену, хоч і відокремлену роботу працівників апеляційного судового органу господарської спеціалізації – суддів та організаційного персоналу, оскільки існують окремо один від одного вони не можуть. Наявна чітка взаємозалежність, хоч і є роздільність та функціональна незалежність. Зокрема, судді не можуть впливати на процеси діяльності апарату суду, а останні – на суддів. Фактично увесь апарат працює на благо і задля реалізації посадових обов'язків суддів.

У зв'язку з цим є сенс стверджувати, що адміністративно-правовий статус апеляційних господарських судів в Україні є потрійним: 1) загальний – коло елементів, що є спільними для всіх судових органів такого самого рівня; 2) спеціальний – характерні особливості аналізованих суб'єктів, що відрізняють їх від судових органів такого самого рівня; 3) специфічний – статус працівників апарату конкретного апеляційного господарського суду та його організаційно-структурна побудова зокрема. Причому останню структурну частину можна було вважати підвидом загального, бо основні правила забезпечення суддівської діяльності є єдиними. Однак, на нашу думку, у зв'язку з тим, що кожна апеляційна господарська установа на власний розсуд розпоряджається наданими їй ресурсами, має власні, відмінні від інших судових органів запити для забезпечення судовою адміністрацією та загалом може мати доречну до своїх потреб штатну структуру та організаційну побудову, є сенс виокремити її в порівняно самостійну частину.

Таким чином, нами прийнято рішення в межах адміністративно-правового статусу апеляційних господарських судів в Україні виділяти об'єктивну та суб'єктивну його характеристики,

різниця між якими полягає у деперсоніфікації як абстрактного суб'єкта наділеного певними ознаками чи, навпаки, конкретизації суб'єкта, за яким закріплено коло право можливостей. Відповідно, до об'єктивних характеристик належать загальні, спеціальні та частково специфічні структурні частини аналізованого адміністративно-правового статусу, а до суб'єктивних – специфічні, але тільки ті, що безпосередньо стосуються специфіки діяльності працівників апарату апеляційних господарських судів.

Для того щоб з'ясувати, які саме елементи характеризують апеляційні господарські суди з об'єктивної та суб'єктивної сторони, насамперед необхідно проаналізувати наявні доктринальні положення стосовно порушеної проблематики. На жаль, у науковій літературі немає одностайності думок щодо їх системи. На думку Д. Цабрії, визначити їх можна: «... шляхом аналізу ознак органу як суб'єкта управління, беручи ці ознаки як об'єктивну передумову правового статусу» [1, с. 126]. Щодо цього О. Белкін та Л. Гумерова вказують: «... визначення елементів статусу повинно відповідати вимогам їхньої автономності» [2, с. 26; 3, с. 318].

У будь-якому разі, ми прибічники думки, що саме в сукупності такі елементи можуть відтворити реальний адміністративно-правовий статус апеляційних господарських судів в Україні.

Здебільшого вчені-юристи ототожнюють сам адміністративно-правовий статус з юридично закріпленими правами та обов'язками особи [4, с. 26]. Так, В. Авер'янов зазначає, що поняття «адміністративно-правовий статус» охоплює «комплекс конкретних визначених суб'єктивних прав і обов'язків, які закріплені за відповідним суб'єктом нормами адміністративного права. Тобто необхідною ознакою набуття особою адміністративно-правового статусу є наявність у неї конкретних суб'єктивних прав і обов'язків, які реалізуються цією особою як в адміністративних правовідносинах, так і поза ними» [5, с. 194; 3, с. 318].

Т. Коломоєць додає до вищенаведеного визначення В. Авер'янова «за певним органом» [6, с. 64]. О. Петришин, крім прав та обов'язків (повноважень), зараховує юридичну відповідальність [7, с. 41], тоді як Є. Охотський додає також обмеження, гарантії та економічне забезпечення [8, с. 54]. Схожу точку зору висловлює Ю. Битяк, однак серед таких елементів вчений уже не називає «обмеження» та «економічне забезпечення» [9, с. 43]. Своєю чергою, В. Манохін, крім вказаних, включає завдання та основні функції, правові форми діяльності та порядок взаємодій по посаді [10, с. 97–99]. До речі, П. Ніколов додає правовий режим внутрішніх процесів керівництва [11, с. 51] а В. Молдован та В. Мелашенко не менш важливі елементи – форму і методи діяльності державного органу, форму актів, правові підстави їх виникнення та тривалість функціонування [12, с. 227; 3, с. 318].

Дещо іншої позиції дотримується О. Якімов, зазначаючи, що складниками адміністративно-правового статусу органів виконавчої влади є компетенція, правозастосування, юридична відповідальність та нормативно-правовий порядок створення [13, с. 39; 14, с. 180]. Доволі слушно зазначає Н. Гречанюк, що категорія «адміністративно-правовий статус» не тільки багатозначна, але й багатоелементна. Вона, на думку науковця, складається з таких основних елементів, як завдання і цілі, компетенція, повноваження, відповідальність, порядок формування та процедури діяльності цих органів та ін. [18, с. 62].

Своєю чергою, Ю. Козлов вважає, що правове становище органів державного управління знаходить своє конкретне вираження в їх компетенції. У ній закріплюються завдання, функції, права та обов'язки, форми і методи діяльності цих органів, тобто їхні адміністративна правоздатність і дієздатність [15]. Як приклад, Б. Лазарев трактує компетенцію як право та обов'язок здійснювати певну діяльність. Разом із тим реалізація таких повноважень суб'єктами правозастосування суворо обмежена рамками закону. Встановлюючи компетенцію того або іншого органу управління, держава уповноважує його на здійснення певних дій, обмежуючи цю діяльність певними рамками [16; 17, с. 149].

Таким чином, позиції вчених щодо визначення складу згаданого поняття відрізняються. Зокрема, О. Мещерякова, аналізуючи позиції наведених та багатьох інших науковців, зазначає, що при всій різноманітності думок щодо структурних елементів адміністративно-правового статусу права і обов'язки становлять серцевину правового статусу, а тому є його обов'язковими елементами. При цьому науковець також зараховує до складу адміністративно-правового статусу інші елементи [19, с. 610; 20, с. 61].

Більш спеціалізовано до нашої проблематики підходить М. Шатернікова: основою й складовим елементом адміністративно-правового статусу господарських судів вважає їх адміністративну правосуб'єктність, лише за наявності якої такі органи державної влади можуть набувати зазначеного статусу й ставати реальними учасниками адміністративних правовідносин. До скла-

ду адміністративної правосуб'єктності господарських судів входять адміністративна правоздатність та адміністративна дієздатність, яка, своєю чергою, охоплює також і їхню деліктоздатність. Окремим елементом адміністративно-правового статусу господарських судів, тісно пов'язаним із правосуб'єктністю, виступає їх компетенція, яка може бути визначена як сукупність завдань, функцій і повноважень цих органів [21, с. 63].

Як бачимо, науковці називають різну кількість елементів аналізованого правового статусу, при чому інколи об'єднуючи їх у певні блоки [3, с. 318]. У цьому плані доречною є думка Д. Бахраха, який в адміністративно-правовому статусі державних органів виділяє три головних блоки: а) цільовий; б) структурно-організаційний; в) компетенційний (компетенцію). Першим елементом адміністративно-правового статусу державного суб'єкта є його цілі, завдання та функції, закріплені юридично. До другого входять нормативне регулювання порядку утворення, легалізації, реорганізації, ліквідації суб'єктів, їхньої підпорядкованості й передання з відання одних організацій у підпорядкування інших, встановлення і зміни їх організаційних структур, права на організаційне самовизначення, процедуру діяльності і права на офіційні символи. Компетенція – частина правового статусу колективних суб'єктів, що складається із сукупності владних повноважень щодо певних предметів відання [22, с. 28; 23, с. 35; 24, с. 87–88]. Як вважає С. Подоляка, з цим повністю можна погодитись, однак усі ці блоки тією чи іншою мірою впливають із повноважень суб'єктів, статус яких досліджується. Навіть структурно-організаційний блок статусу зумовлений ієрархічними зв'язками, що впливають із повноважень суб'єктів у системі ієрархії [20, с. 61].

Отже, інтерпретуючи увесь зазначений матеріал та беручи до уваги специфіку досліджуваного явища вважаємо, що об'єктивними характеристиками адміністративно-правового статусу апеляційних господарських судів в Україні є сукупність таких елементів: територія (округ), на якій діє такий суд, порядок створення, реорганізації, ліквідації таких судів, загальні функції та завдання суду, окремо його компетенція, а також статус суддів, інстанційна спеціалізація, засади функціонування структурних частин апарату суду, їх повноваження та компетенція. Водночас суб'єктивними його характеристиками виступає правова природа займаної посади та основні засади діяльності, в тому числі механізми призначення, звільнення, заохочення, взаємодії та відповідальності працівників апарату апеляційного судового органу, їхні завдання, посадові обов'язки та права.

Висновки. Усе вищенаведене дає змогу сформулювати висновок, за яким елементи адміністративно-правового статусу апеляційних господарських судів в Україні доцільно поділити на три блоки:

1) загальні – коло елементів, що є спільними для всіх судових органів такого самого рівня: територія (округ), на якій діє такий суд, порядок створення, реорганізації, ліквідації таких судів, загальні функції та завдання суду та окремо його компетенція, а також статус суддів. Всі ці елементи відображені в спеціалізованому законі та Основному Законі України;

2) спеціальні – інстанційна спеціалізація аналізованих суб'єктів, що відрізняє їх від судових органів такого самого рівня, тобто повноваження суду апеляційної інстанції щодо перегляду або вирішення господарських спорів;

3) специфічні – сукупність закріплених адміністративною нормою засад та організаційно-функціональних правил діяльності апеляційного судового органу, що розкривається:

а) організаційно-структурною побудовою апарату суду – засади функціонування структурних частин апарату суду, їхні повноваження та компетенція, що в подальшому реалізується персоналізованими робітниками;

б) специфікою діяльності працівників його апарату – правова природа обійманої посади та основні засади діяльності, в тому числі механізми призначення, звільнення, заохочення, взаємодії та відповідальності, а також їхні завдання, посадові обов'язки та права.

Тільки в сукупності зазначені елементи можуть відтворити реальний адміністративно-правовий статус апеляційних господарських судів в Україні.

Список використаних джерел:

1. Цабрия Д.Д. Статус органа управления. *Советское государство и право*. 1978. № 2. С. 126–127.
2. Авер'янов В.Б. Державне управління в Україні. Київ, 1999. 266 с.
3. Музичук О.М. Уточнення сутності категорії «правовий статус» суб'єкта адміністративно-правових відносин та його елементного складу. *Форум права*. 2008. № 1. С. 316–321.

4. Тарнавська А.Н. До питання про юридичний статус особи. *Адвокат*. 2009. № 3. С. 26–29.
5. Авер'янов В.Б. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч.: у двох томах: Т. 1. Загальна частина. Київ : Видавництво «Юридична думка», 2004. 584 с.
6. Коломоєць Т.О. Адміністративне право України. Академічний курс. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 576 с.
7. Петришин О.В. Статус службової особи: природа, структура, спеціалізація. Київ : УНКВО, 1990. 76 с.
8. Государственная служба: теория и организация: курс лекцій / под общ. ред. Охотского Е.В., Игнатова В.Г. Ростов-на-Дону : Феникс, 1998. 640 с.
9. Битяк Ю.П. Державна служба та розвиток її демократичних основ. Харків : Укр. Юрид. академія, 1990. 74 с.
10. Манохин В.М. Советская государственная служба. Москва : Юрид. лит., 1966. 196 с.
11. Николов П.Е. Совершенствование правового статусу отделов и управлений исполкомов местных советов. *Вестник Московского ун-та: Право*. 1978. № 4. С. 48–55.
12. Молдован В.В., Мелашенко В.Ф. Конституційне право: Опорні конспекти: словник-довідник. Київ : Юмана, 1996. 271 с.
13. Якимов А.Ю. Субъекты административной юрисдикции (правовой статус и его реализация) : монография. Ч. 1. Правовой статус субъектов административной юрисдикции. Москва : ВНИИ МВД России, 2006. 268 с.
14. Соболев Є.Ю. Адміністративно-правовий статус антимонопольного комітету України як органу оскарження в сфері публічних закупівель. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Серія : Право. 2018. Вип. 4. С. 180–185.
15. Административное право : учебник / под ред. Ю.М. Козлова, Л.Л. Попова. Москва : Юристъ, 2000. 726 с.
16. Лазарев Б.М. Компетенция органов управления. Москва : Юрид. лит., 1972. 472 с.
17. Шульц Д.С. Адміністративно-правовий статус співробітників ОВС. *Соціально-гуманітарний вісник*. 2018. Вип. 24. С. 148–150.
18. Гречанюк Н.В. Статус суб'єктів адміністративно-правового регулювання становлення ринку землі в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2014. № 9-1. С. 62–64.
19. Мещерякова О.В. Щодо визначення елементів адміністративно-правового статусу учасників операцій ООН з підтримання миру. *Форум права*. 2011. № 2. С. 609–612.
20. Подоляка С.А. Адміністративно-правовий статус суб'єктів протидії корупції в органах прокуратури в Україні. *Форум права*. 2017. № 3. С. 160–165.
21. Шатерніков М.І. Адміністративно-правовий статус господарських судів: сутність і зміст. *Право і Безпека*. 2016. № 2. С. 60–64.
22. Бахрах Д.Н., Россинский Б.В., Стариков Ю.Н. Административное право : учебник; 3-е изд., пересмотр. и доп. Москва : Норма, 2007. 816 с.
23. Олійник Р.В. Адміністративно-правовий статус прокуратури України. *Європейські перспективи*. 2013. № 13. С. 35–40.
24. Вишневський М.В. Адміністративно-правове регулювання діяльності апарату суду в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2019. 219 с.